

Nemandagumo raiška politiniuose TV debatuose

Eglė Žurauskaitė

Lituanistinių studijų katedra, Taikomosios kalbotyros institutas, Vilniaus universitetas
El. paštas: egle.zurauskaitė@ff.vu.lt
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7223-965X>

Santrauka. Straipsnio tikslas – ištirti nemandagumą politiniuose TV debatuose tiesioginių/netiesioginių įvaizdžiu grėsmingų šnekos aktų aspektais ir išanalizuoti nemandagumo raišką juose. Tikslui pasiekti buvo tiriama 720 minučių politinių TV debatų, transliuotų prieš 2016 metų rinkimus į LR Seimą. Nustatyta, kad maždaug po lygiai nemandagumas yra reiškiamas tiesiogiai ir netiesiogiai. Tiesiogiai nemandagumas reiškiamas visais funkciniais sakinių tipais. Netiesioginiai įvaizdžiai grėsmingi šnekos aktai gali būti modifikuojami viduje ir išoriškai įvairiais būdais: įtraukiamąja *mes* vartosena, pagarbiais kreipiniais, ironija, padėka, patarimais ir pan. Tai rodo, kad nemandagumas politiniuose TV debatuose yra išskirtinis reiškinys, kuriam būdinga su mandagiu elgesiu siejama raiška, tačiau kurio tikslas – sumenkinti politinį oponentą.

Raktažodžiai: lingvistinė pragmatika, nemandagumas, įvaizdis, politiniai TV debatai, kalbinė raiška

Expressing Impoliteness in Political TV Debates

Abstract. This article examines impoliteness in political TV debates in Lithuania. Study adopts qualitative and quantitative content analysis method to analyze 720 minutes of political debates broadcasted before the 2016 Lithuanian Parliamentary elections. Current paper presents theoretical approach to impoliteness, which is later used in empirical analysis to address 2 main objectives: a) to study impoliteness in terms of directness/indirectness and b) to reveal how face threatening acts (FTAs) are expressed. The results of the study have revealed that impoliteness during political TV debates is almost equally expressed directly and indirectly. Direct impoliteness during political debates can be expressed using all functional types of the sentences. Indirect impoliteness in debates can be modified internally and externally using various language resources: inclusive *we* form, official addressing words, irony, parentheses. This suggests that impoliteness in the context of political TV debates is a unique phenomenon specified by various creative ways of using the language in order to publicly belittle political opponents.

Keywords: linguistical pragmatics, impoliteness, face, political TV debates, linguistical expression

1. Įžanga

Mokslininkai tiria nemandagumą siekdami išsiaiškinti, kas būdinga nemandagamam elgesiui konkrečiame kontekste (Fracchiola 2011), skirtingose kultūrose (Ilie 2001b). Nemandagus elgesys dažnai žmonių vertinamas neigiamai, tad tokio elgesio analizė padėtų geriau

Received: 2021-01-24. Accepted: 2021-03-01

Copyright © 2021 Eglė Žurauskaitė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

suprasti tiriamos kultūros, visuomenės vertybes. Dėl šių priežasčių tirti nemandagumą yra **aktualu**.

Šiame straipsnyje aprašomo tyrimo **tikslas** – išsiaiškinti, kaip yra reiškiamas nemandagumas viešuose politiniuose TV debatuose (labiau tiesiogiai ar labiau netiesiogiai) ir kas būdinga nemandagumo raiškai. Atliekant tyrimą buvo taikomas kiekybinis ir kokybinis turinio analizės **metodai**. Tikslui pasiekti medžiaga buvo analizuojama kokybinio turinio analizės metodu, o pavyzdžiai buvo skaičiuojami nurodant procentines išraiškas ir pateikiant diagramas taikant kiekybinę turinio analizę. Buvo ištirta 720 minučių politinių TV debatų, transliuotų prieš 2016 metų rinkimus į Seimą. Išanalizavus 720 minučių politinių TV debatų, rasta 222 nemandagūs pasakymai, kurių raiška analizuojama šiame straipsnyje.

2. Nemandagumo tyrimų istorija ir samprata

2.1. Nemandagumo tyrimai pasaulyje ir Lietuvoje

Nemandagumo tyrimai kilo iš Penelopės Brown ir Stepheno Levinsono mandagumo teorijos, kuri rėmėsi įvaizdžio samprata ir bendradarbiavimo principu – prielaida, kad žmonių įvaizdžiai yra susiję tarpusavio pažeidžiamumo ryšiais, todėl svarbu bendradarbiauti ir saugoti vieni kitų įvaizdžius (Brown, Levinson 1987). Nors mandagumo teorija sulaukė kritikos dėl įvairių aspektų, pvz., stiprios orientacijos į kalbėtoją, įvaizdžio sampratos nepritaikomumo kitoms kultūroms, konteksto svarbos sumenkinimo (Culpeper 2008, 18–19), ši teorija padėjo tvirtą pagrindą tolesniems mandagumo ir nemandagumo tyrimams.

Nemandagus elgesys būdavo paminimas tyrėjų darbuose (pvz., Tracy 1990; Craig, Tracy, Spisak 1986), tačiau tai nebuvo sistemingi nemandagumo tyrimai. Teorinius pagrindus nemandagumo tyrimams padėjo Jonathanas Culpeperis, remdamasis minėtąja mandagumo teorija (Culpeper 1996), o pirmuoju išsamiu nemandagumo veikalu laikoma Dereko Bousfieldo monografija (Bousfield 2008). Vėliau pasirodė ir kitas veikalas, skirtas nemandagumui aptarti (Culpeper 2011). Pasaulio mokslininkų pasitelkiamos įvairios priegigos nemandagumui tirti: pragmatinė (Haugh 2015; Spencer-Oatey 2011; Locher 2015), diskursyvinė (Locher, Watts 2008; Tzanne, Sifianou 2019), kognityvinė (Ilie 2001a), turinio analizės (Bortoluzzi, Semino 2016; Ardila 2018). Užsienio tyrėjai kritiškai aptarė teorinius nemandagumo aspektus (O'Driscoll 2017; Haugh 2013), analizavo gyvai besireiškiančių nemandagumą įvairiuose kontekstuose, pvz., pramoginėse TV laidose, filmuose (Gruber 1998; Culpeper 2005; Mirhosseini, Mardanshahi, Dowlatabadi 2017), mokyklose (Dobs, Blitvich 2013), armijoje (Bousfield 2007), politiniuose TV debatuose (Fernández García, 2014). Pasaulio mokslininkų atlikti kalbinės raiškos tyrimai politiniuose TV debatuose atskleidė, koks kalbinis elgesys būdingesnis viešiemis debatams konkrečiose kultūrose – labiau mandagus ar labiau nemandagus (Fernández García 2014, 2016), parodė, kokios yra ir kaip kinta politikų viešojo kalbėjimo normos mandagumo/nemandagumo aspektu (Ardilla 2018; Bortoluzzi, Semino 2016), tyrė, kas būdinga vyrų ir moterų nemandagumo raiškai debatuose (Fracchiola 2011). Taigi išsamūs, sistemingi nemandagumo tyrimai yra palyginti neseni ir pasaulyje nemandagumas tyrinėjamas vis labiau.

Lietuvių mokslininkų yra analizuota mandagumo raiška (Čepaitienė 2009), aptartos politikų viešos kalbos etikos požiūriu (Koženiauskienė 2005). Išsamiausias lietuvių lingvistinės pragmatikos darbas iš mandagumo srities yra Ingos Hilbig monografija (Hilbig 2010). Nemandagumo tyrimai Lietuvoje kol kas nėra gausūs, tačiau lietuvių tyrėjai yra aptarę nemandagumą įvairiuose kontekstuose: nusikaltimų (Jakimovienė 2017), internetiniuose komentaruose (Navikaitė et al. 2011), televizijos seriale (Kulikauskaitė et al. 2012). Paminėtina, kad jau yra analizuotos nemandagumo strategijos politiniuose TV debatuose Lietuvoje ir jų propozicinis turinys (Žurauskaitė 2020), tačiau dar nėra tirta nemandagumo raiška gyvos komunikacijos metu Lietuvoje.

2.2. Nemandagumo samprata

Pasirodžius pirmiesiems (ne)mandagumą aptariantiems darbams (Brown, Levinson 1987; Culpeper 1996) daiktavardis (*ne*)*mandagumas* tapo ne tik žmonių kasdienės kalbos žodis, bet ir mokslinė sąvoka, lingvistinės pragmatikos terminas. Tyrėjų buvo pastebėta, kad mokslinis terminas (*ne*)*mandagumas*, vartojamas sociolingvistų tiriant socialines interakcijas, iš esmės skiriasi nuo kasdienėje kalboje vartojamo to paties daiktavardžio (Watts 2003, 4; Eelen 2001). T. y. kasdienėje kalboje aptariant (ne)mandagumą, dažniausiai galvoje turimas etiketo laikymasis, o lingvistinės pragmatikos terminas *nemandagumas* mokslininkų dažniausiai siejamas su įvaizdžio saugojimo teorija ir sociolingvistikos mokslu. Be to, (ne)mandagumas mokslininkų pirmiausia buvo aptariamasis remiantis teoriniais veikalais, į universalumą pretenduojančiomis sąvokomis, o ne empiriniais konkreto konteksto tyrimais. Dėl šios priežasties tyrėjų buvo pasiūlyta išskirti dvi mandagumo sampratas:

- 1) pirmosios eilės mandagumas (arba mandagumas1) (angl. *first-order politeness*, arba *politeness1*). Ši samprata susijusi su pačių diskurso dalyvių elgesio vertinimu, kada elgiamasi mandagiai. T. y. nurodo labiau į tai, kaip kalbėtojo intencijas supranta ir įvertina adresatas;
- 2) antrosios eilės mandagumas (arba mandagumas2) (angl. *second-order politeness*, arba *politeness2*). Ši samprata susijusi tyrėjų vertinimu, kada elgiamasi mandagiai (Eelen 2001; Watts 2003).

Tokia dvejojama prieiga prie mandagumo sampratos taikoma ir nemandagumo tyrimuose (Bousfield 2008; Dobs, Blitvich 2013). T. y. antroji nemandagumo samprata apibūdina tokią prieigą, kai tyrėjas, remdamasis teoriniais sociolingvistikos, lingvistinės pragmatikos konstruktais, apsibrėžia nemandagų elgesį ir tokio elgesio apraiškas identifikuoja tiriamame diskurse. Kitaip negu antroji, pirmoji nemandagumo samprata apibūdina ne tyrėjo, bet pačių diskurso dalyvių vertinimus, ar diskurse besireiškiantis elgesys yra nemandagus. Paminėtina, kad pirmoji nemandagumo samprata susijusi su vertinamuoju momentu (angl. *evaluative moment*), kuris suprantamas kaip įvairios žmonių reakcijos, atskleidžiančios, kaip jie vertina diskurse pasireiškusių elgesį (Eelen 2001). Diskurso dalyvių vertinimai gali pasireikšti įvairiai – žodžiais, emocijomis, metakalbiniais komentarais.

Visgi naujausi nemandagaus elgesio tyrimai atskleidė, kad negalima griežtai atskirti šių dviejų sampratų (Bousfield 2008; Orrechioni 2013; Haugh, Culpeper 2018; Tzanne,

Sifianou 2019). Šiame straipsnyje analizuojami politiniai TV debatai yra toks kontekstas, kurio taisyklės neleidžia politikams laisvai ir atvirai reaguoti į oponentų išstartus pasakymus. T. y. debatų dalyvių kalbėjimo laikas yra griežtai ribojamas ir politikai siekia išlaikyti arba sustiprinti savo įvaizdžius. Todėl politikai, siekdami pasirodyti išmanantys, kaip reikia elgtis debatuose, vengia kalbėti pernelyg tiesmukai, reaguoti pernelyg emocionaliai. Vadinasi, tyrėjas tik iš politikų reiškiamų reakcijų į tam tikrą pasakymą negali spręsti, kad pasakymas buvo nemandagus, ir todėl nemandagumui politiniuose TV debatuose analizuoti negalima pasitelkti tik pirmos eilės nemandagumo. Kita vertus, taikant antros eilės nemandagumo sampratą tyrėjo gali būti ne visai tiksliai identifikuojamos įvykusio nemandagumo apraiškos: kai kuriuos pasakymus tyrėjas gali identifikuoti kaip nemandagius, nors jų tokiais nelaiko patys diskurso dalyviai. Todėl atliekant tyrimą remiamasi tyrėjais, kurie analizavo, kaip skleidžiasi nemandagumas viešame, gyvame kontekste, remdamiesi pirmosios ir antrosios eilės nemandagumo sampratomis (pvz., Dobs, Blitvich 2013). Identifikuojant nemandagius pasakymus tiriamuose debatuose remiamasi tokiais kriterijais:

1. adresato žodinės arba nežodinės reakcijos į menkinantį pasakymą buvimas (pirmosios eilės nemandagumo samprata)¹;
2. nėra adresato reakcijos, tačiau pasakymo turinys akivaizdžiai ir nedviprasmiškai jį menkina (antrosios eilės nemandagumo samprata).

3. Debatų kontekstas ir politikai juose

3.1. Debatų konteksto specifika

Politiniai TV debatai yra priešaringos prigimties kontekstas. Tai reiškia, kad debatams būdingas nuolatinis politikų varžymasis siekiant pranokti oponentus ir įgauti daugiau galios (García-Pastor 2008, 103; Fernández García 2014, 66). Priešaringos prigimties kontekste užgaulaus elgesio gali būti tikimasi, tad ar oponentų menkinimą TV debatuose galima laikyti nemandagumo apraiška?

Teigiama, kad jei kitą menkinantis elgesys yra būdingas (angl. *sanctioning*) kuriam nors kontekstui, dar nereiškia, kad toks elgesys yra laikomas visuotine norma arba kaip nors neutralizuojamas (angl. *neutralizing*) (Culpeper 2005, 65; Bousfield 2007, 2189; Fernández García 2014, 66). Be to, kito menkinimas gali sukelti neigiamas emocijas (Kerbrat-Orecchioni 2013, 36–37), konfliktines situacijas (Bousfield 2007, 2190). Pavyzdžiui, kito asmens pajuokimas yra įprastas humoristinėse TV laidose, tačiau viešai pajuoktas asmuo gali likti įskaudintas, jausti nepasitenkinimą dėl jo sumenkinto įvaizdžio (O'Driscoll 2017). Panašiai ir debatuose – nors jų metu įprasta viešai kritikuoti varžovus, tai nebūtinai reiškia, kad kito menkinimas yra kaip nors neutralizuojamas ir visiems vienodai priimtinas.

¹ Adresato reakcijos į nemandagumo veiksmą empiriškai tyrinėtose gyvuose kontekstuose ir pateikta reakcijų į nemandagumo veiksmą schema (Culpeper 2017, 213). Šiame tyrime identifikuojant nemandagumo veiksmą remiamasi minėta schema.

TV debatai taip pat yra institucionalizuotas kontekstas. Tai reiškia, kad jie vyksta pagal griežtai nustatytas taisykles: dalyviai turi kalbėti tik jiems skirtu laiku, nepertraukinėti vienas kito, neviršyti kalbėjimui skirto laiko. Griežtos debatų taisyklės gali daryti įtaką politikų kalbiniam elgesiui, pvz., dėl riboto kalbėjimo laiko mintis gali būti glausčiau reiškiamą, nespėta sureaguoti į oponentų pasakymus. O tai, kad debatai yra vieši, gali daryti įtaką nemandagumo raiškai – norima sumenkinti politinį varžovą išlaikant savo, kaip kompetentingo politiką, įvaizdį. Kitaip sakant, dalyvių tikslas yra sustiprinti savo įvaizdį ir sumenkinti savo varžovus, tačiau tai reikia daryti nepažeidžiant nustatytų debatų taisyklių ir nepakenkiant savo pačių įvaizdžiui.

3.2. Politikų įvaizdžio samprata ir įvaizdžiui grėsmingas šnekos aktas

Įvaizdis – socialinė vertė, kurią žmogus prisiskiria sau – laikomas tiksliausiu rodikliu nemandagamam elgesiui analizuoti (Culpeper 2005; Bousfield 2006). Taip yra todėl, kad įvaizdis interakcijos metu nuolat kinta: jis gali būti prarastas, išlaikytas arba sustiprintas (Brown, Levinson 1987, 61). Galimą įvaizdžio kaitą rodo žmonių kuriami tekstai: jei menkinamai kalbama apie adresatą arba su jo aplinka susijusius dalykus, vadinasi, yra menkinamas ir jo įvaizdis. O menkinantis kito vaizdavimas laikoma nemandagaus elgesio apraiška (Culpeper 2005).

Adresato menkinimas atpažįstamas pirmiausia iš jo įvaizdį menkinančio turinio. Dėl įvaizdžio sąsajų su konkrečiomis vertybėmis arba savybėmis, analizuojant įvaizdžiui grėsmingus šnekos aktus, svarbu žinoti, kokio įvaizdžio siekia žmonės tam tikrose socialinėse situacijose. Tačiau kaip tyrėjams objektyviai apsibrėžti, kokio būtent įvaizdžio žmonės siekia konkrečiose situacijose ir kokį jį nori išlaikyti? Kokias vertybes sieja su savo siekiu išlaikyti įvaizdį? Atsakyti į šiuos klausimus galima išsiaiškinus, kokios vertybės siejamos su tam tikru socialiniu vaidmeniu konkrečioje visuomenėje, kultūroje.

Lietuvos politikų elgesys yra apibrėžtas Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso įstatymo 4-uju straipsniu². Pagal minėtąjį kodeksą, Lietuvos politikai privalo laikytis šių elgesio principų: pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumo, sąžiningumo, skaidrumo ir viešumo, padarumo, pavyzdingumo, nesavanaudiškumo, nešališkumo, atsakomybės. Kitaip sakant, Lietuvos politikų įvaizdis susijęs su minėtomis vertybėmis, jų politikai privalo laikytis, o rinkėjai – tikėtis tokio politikų elgesio. Bet koks tekstas, kuriuo teigiama, kad politikas nesielgia pagal įstatymu apibrėžtus elgesio principus, kenkia jo įvaizdžiui. T. y. jei pasakymo turinys neigiamai apibūdina adresatą ir daro blogą poveikį jo, kaip kompetentingo politiką įvaizdžiui, laikoma, kad tai buvo įvaizdžiui grėsmingas šnekos aktas.

² <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.283041?jfwid=q8i88lfl> (žiūrėta 2021 03 17).

4. Tiesioginiai ir netiesioginiai šnekos aktai

Šnekos aktai gali būti reiškiami tiesiogiai arba netiesiogiai. Tiesiogiai reiškiamiems šnekos aktams būdinga tai, kad kalbėtojo norimas atlikti veiksmas (pvz., paprašyti, padėkoti) sutampa su žodine išraiška, o netiesiogiai reiškiami šnekos aktai neturi tiesioginio ryšio tarp raiškos ir atliekamos funkcijos (Searle 1979).

Įvaizdį menkinančių šnekos aktų funkcija yra menkinti, neigiamai kalbėti apie adresatą. Kitą menkinanti reikšmė slypi pirmiausia pasakymo reikšmėje, jo turinyje (kitaip, nei, pvz., liepimo veiksmą rodo liepiamoji nuosaka).

Todėl tokie pasakymai, kuriais nedviprasmiškai neigiamai kalbama apie oponentą, laikomas tiesioginiu įvaizdžiu grėsmingu šnekos aktu. Pavyzdžiui, pasakymai *Nemeluo-kite!*; *Jūs meluojate Lietuvos žmonėms*; *Baikite meluoti Lietuvos žmonėms!* Ir *Gal baigsite meluoti Lietuvos žmonėms?* dėl tiesioginio ryšio tarp politikus menkinančio turinio – jie meluoja, vadinasi, yra nekompetentingi – ir funkcijos – sumenkinti, laikomi tiesioginiais įvaizdžiu grėsmingais šnekos aktais.

Netiesioginiai šnekos aktai yra tokie kalbiniai veiksmai, kai kalbėtojas sako daugiau, negu pasako pasikliaudamas savo ir adresato bendromis žiniomis apie jiems pažįstamą pasaulį (Searle 1979, 31). Netiesiogiai atliekant įvairius šnekos aktus, gali būti taikomos vidinės ir išorinės šnekos akto modifikacijos (Hilbig 2010). Vidinės šnekos akto modifikacijos apibūdina pagrindiniame šnekos akte esančias priemones, kuriomis siekiama sušvelninti pasakymo poveikį adresatui. Pagrindinis įvaizdžiu grėsmingas šnekos aktas yra konkreti ištarto pasakymo vieta, kuria sumenkinamas adresatas. Pavyzdžiui, politinių TV debatų kontekste tai galėtų būti, pasakymas *mes vėl meluojame Lietuvos žmonėms* (turint galvoje, kad tik adresatas meluoja Lietuvos žmonėms), arba *Jūs, gerbiamas Premjere, vėl meluojate Lietuvos žmonėms* vietoj *Jūs vėl meluojate Lietuvos žmonėms*. Išorinės šnekos akto modifikacijos apibūdina tokias šnekos aktą švelninančias priemones, kurios yra už šnekos akto branduolio ribų. Pavyzdžiui, netiesioginio įvaizdžiu grėsmingo šnekos akto *ačiū, kad ir vėl meluojate Lietuvos žmonėms* pagrindinis šnekos aktas yra *meluojate Lietuvos žmonėms*, kuris išoriškai modifikuotas padėkoms būdinga raiška *ačiū*. Tai – tarsi atskiri šnekos aktai (pvz., prašymai, raginimai ir pan.), tačiau jų funkcija viena – sumenkinti kitą.

Ironija laikoma išorinės modifikacijos priemone. Ironija kyla tada, kai atsiranda prieš-prieša tarp sakomo turinio ir realybės, šią priešpriešą atpažįsta adresatas, o kalbėtojas žino, jog adresatas ją atpažins (Brown, Levinson 1987, 16). Tiriamų debatų atveju politikai ironiškai vienas apie kitą kalbėdami daro prielaidą, kad adresatas ir jo atlikti veiksmai yra gerai pažįstami rinkėjams ir šie atpažins, kad pasakymo turinys yra priešingas realybei. Pasakytina, kad modifikuoti kitą menkinantys pasakymai nebūtinai kaip nors mažiau sumenkina oponentą negu tiesioginiai. Tai pagrindžia ir tyrimai: įvaizdžiu grėsmingų šnekos aktų raiškos politiniuose Ispanijos TV debatuose analizė atskleidė, jog dažniausiai politiniai varžovai yra menkinami ironiškais teiginiais. Nors ironija mandagumo teorijoje buvo paminėta kaip vienas būdų įvaizdžiu grėsmingą šnekos aktą sušvelninti, tačiau nemandagumo

tyrėjai pastebėjo, kad debatuose ironiški pasakymai neatlieka švelninimo funkcijos, o atvirkščiai – stiprina menkinamąjį pasakymo jėgą (Fernández García 2016, 147).

5. Tyrimo medžiaga ir eiga

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą – ištirti nemandagumo raišką – analizuotos 12 debatų, vykusių prieš rinkimus į Lietuvos Respublikos Seimą. Pradėjus vykdyti šiame straipsnyje aprašomą tyrimą dar nebuvo įvykę 2020 metų debatai, todėl tiriamos 2016 metų debatų laidos. Identifikavus nemandagaus kalbinio elgesio apraiškas debatų laidose, buvo žiūrima, kokia kalbinė raiška taikoma menkinant kitą.

Visos analizuotos debatų laidos buvo tiesiogiai transliuotos per nekomercinę LRT televiziją 2016-ųjų metų rugsėjį. Visos analizuotos debatų laidos yra LRT mediatekos archyve³. Tam, kad būtų galima lengviau identifikuoti įvaizdžiui grėsmingus šnekos aktus, visos 12 debatų laidų buvo įrašytos ir transkribuotos. Vienos laidos trukmė – 60 minučių, tad iš viso buvo tirta 720 minučių politinių TV debatų. Kiekvienos laidos metu debatų vedėjas užduodavo po 4 arba 5 klausimus (priklausomai nuo dalyvių skaičiaus), susijusius su laidos tema. Prieš pat laidos filmavimą burtų keliu buvo traukiama, kuris dalyvis pirmas pradės atsakinėti į vedėjo užduotą klausimą. Vedėjui uždavus klausimą, kiekvienam dalyviui buvo skirta po 2 minutes atsakyti ir visiems dalyviams pasisakius vienu klausimu dalyviai galėdavo reaguoti į kurį nors pasisakymą. Taip buvo sudaryta galimybė visų partijų ar koalicijų atstovams, dalyvavusiems rinkimuose, pasisakyti tomis pačiomis temomis. Tačiau dalyvių reakcija į vienas kito pasisakymus galima tik davus ženklą vedėjui, kad norima reaguoti, ir vedėjas turėdavo suteikti žodį diskusijos dalyviams. Taigi debatų dalyviai turėjo laikytis griežtų debatų taisyklių.

6. Įvaizdžiui grėsmingų šnekos aktų raiškos analizė

Kaip minėta šio straipsnio 2.2 poskyryje, įvaizdžiui grėsmingi šnekos aktai identifikuojami pagal politinius varžovus menkinantį pasakymų turinį ir adresatų reakciją į juos. Ištyrus 12 debatų laidų buvo rasti 222 tiesioginiai ir netiesioginiai kitą menkinantys pasakymai, kurių raiška analizuojama 6.1 ir 6.2 šio straipsnio poskyriuose.

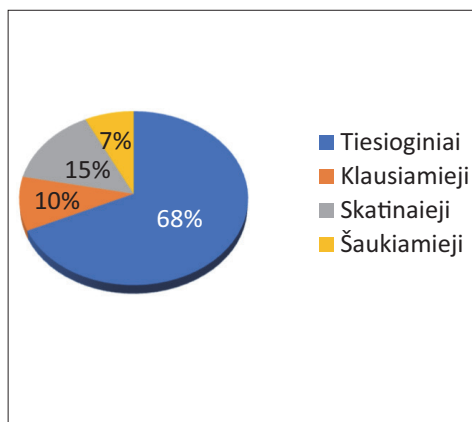
6.1 Tiesioginių įvaizdžiui grėsmingų šnekos aktų analizė

Identifikavus tiesioginius ir netiesioginius įvaizdžiui grėsmingus šnekos aktus (toliau – Š. A.) debatuose į akis krinta tai, kad jų vartojimo skaičius yra labai panašus: tiek vieni, tiek kiti sudarė 50 % visų įvaizdžiui grėsmingų šnekos aktų. Jų pasiskirstymas pavaizduotas 1 paveiksle. Tiesioginių įvaizdžiui grėsmingų šnekos aktų raiškos pagal funkcinį tipą pasiskirstymas pavaizduotas 2 paveiksle.

³ Prieiga internetu <https://www.lrt.lt/mediateka>

1 paveikslas. Įvaizdžiai grėsmingų Š.A. pasiskirstymas debatuose

2 paveikslas. Tiesioginių įvaizdžiai grėsmingų Š.A. raiškos pasiskirstymas debatuose

Labai panašus tiesioginių ir netiesioginių kitą menkinančių pasakymų pasiskirstymas debatuose rodo, kad politikai vienas kitą vienodai linkę menkinti tiek atvirai reiškiamu oponentams nepalankiu turiniu, tiek nepalankų turinį išreikšti mažiau akivaizdžiai.

Kaip matyti iš 2 paveikslo, oponentą menkinantys nesusvelninti pasakymai, buvo reiškiama įvairaus funkcinio tipo sakiniais: tiesioginiais, skatinamaisiais, klausiamaisiais ir šaukiamaisiais. Tačiau jų tikslas buvo ne konstatuoti, paskatinti, arba paklausti, bet sumenkinti adresatą. Tai suprantama iš nedviprasmiškai neigiamai kitą apibūdinančio turinio. Kitaip sakant, šių pasakymų funkcija – menkinti adresatą – sutampa su menkinančią reikšmę turinčiu pasakymo turiniu.

Dažniausia tiesioginiai įvaizdžiai grėsmingi šnekos aktai debatuose buvo reiškiama teiginiais (68 %). Daug rečiau – skatinamaisiais (15 %) ir klausiamaisiais (10 %) sakiniais, o rečiausiai – šaukiamaisiais (7 %).

1–3 pavyzdžiai iliustruoja tokius pasakymus, kuriais kitą menkinantis turinys išreikštas konstatuojant, teigiant ką nors. Kitą tiesiogiai menkinantiems tiesioginiams teiginiais būdinga tai, kad yra aiškiai įvardinamas adresatas, esama kalbėtojo įsitikinimą rodančių įterpinių. Pavyzdžiai:

1 pavyzdys

Dešimt sekundžių. Aiškiai, jeigu būtų valdę konservatoriai toliau, tai būtų skurdas dar trigubai padidėjęs (E2.14)⁴.

⁴ Pateikiant pavyzdžius, jie bus šifruojami taip: didžioji raidė reikš aptartą temą (E – ekonomikos, D – demografijos, T – teisingumo ir SP – socialinės politikos), o pirmas skaičius prie jos – laidą konkrečia tema. Antrasis skaičius rodo numerį, kelintas pagal eilės seką yra įvaizdžiai grėsmingas šnekos aktas konkrečioje laidoje. Pavyzdžiui, parašymas E2.8 reikštų, kad pateiktas pavyzdys buvo rastas antroje ekonomiką aptariančioje debatų laidoje ir tai buvo 8-as pasakymas toje laidoje, kuris buvo identifikuotas kaip grėsmingas įvaizdžiai.

Į 1 pavyzdyje pateiktą pasakymą adresatas jau neturėjo laiko reaguoti, nes jo kalbėjimo laikas aptariamam klausimui buvo pasibaigęs, tačiau gavęs proą kalbėti kitu klausimu, E2.14 pasakymo adresatas sumenkino aptariamo pasakymo autorių. Šis pasakymas identifiкуotas kaip menkinantis kitą pagal akivaizdžiai menkinantį turinio kriterijų. Aptariamas pavyzdys iliustruoja tai, kad kalbėtojas likusį kalbėti laiką išnaudojo tiesmukai sumenkinti savo politinį varžovą, konstatuojant, jog šis yra atsakingas už Lietuvoje didėjančią skurdą. Kalbėtojas aiškiai įvardina adresatą ir jam skirtą menkinantį turinį – skurdo didinimą Lietuvoje – išreiškia kaip savo įsitikinimą. Tai rodo įsitikinimą reiškiantis įterpinys *aiškiai*.

2 pavyzdys

Akivaizdu, tai, kai yra pavadinimas „populistinė partija“, tai turbūt jau neįmanoma nuo to pabėgti, niekaip kitaip (D3.19).

2 pavyzdyje pateiktas pasakymas politinį varžovą apibūdina neigiamai, t. y. teigia, kad šis yra populistas. Kitaip tariant, neigiamai kitą vaizduojantis turinys yra išreikštas teiginiu *kai yra pavadinimas „populistinė partija“, tai turbūt jau neįmanoma nuo to pabėgti*, ir, kaip ir 1 pavyzdyje, kalbėtojo įsitikinimą reiškiančiu įterpiniu *akivaizdu*. Tai, kad 2 pavyzdyje pasakymas adresato buvo atpažintas kaip jį, adresatą, menkinantis, matyti iš adresato reakcijos – sukurto pasakymo, kuris užgauna kitą, t. y. neigiamai apibūdina patį D3.19 autorių:

3 pavyzdys

Bet jūs peržengiate visas populizmo ribas su savo programa paskutine (D3.20).

3 pavyzdyje pateikto pasakymo autorius reaguoja į anksčiau kalbėtojo ištartą D3.19 pasakymą ir sukuria kitą menkinantį pasakymą, kurio turinį negatyviai išreiškia taip pat teiginiu – *jūs peržengiate visas populizmo ribas*. Tiesioginę įvaizdžiui grėsmingo šnekos akto raišką rodo aiškus adresato įvardijimas, pasakomas antruoju daugiskaitos įvardžio asmeniu *jūs* ir veiksmažodžio daugiskaitos antrąja forma *peržengiate*. Aiškiai įvardytas kitą menkinantis turinys – populizmo ribų peržengimas – rodo menkinančio pasakymo tiesiogiškumą.

Debatų dalyviai kritiką oponentams reikšdavo klausimais. Klausimais reiškiamo įvaizdžiui grėsmingo šnekos akto tiesiogiškumą rodo taip pat nedviprasmiškai kitą menkinantis turinys ir tiesioginis kreipimasis. Pavyzdžiui:

4 pavyzdys

Aūū, socialdemokratai, kur jūsų progresinė mokesčių sistema? (E1.18).

4 pavyzdys iliustruoja tiesiogiai reikiamą kreipimąsi į oponentus, kurie dalyvauja toje pačioje laidoje. Tiesioginis kreipimasis matyti iš kalbėtojo pavartoto kreipinio *Socialdemokratai*. Be to, prieš kreipinį esantis žodis *aūū* rodo ekspresyvų kreipimąsi. Kalbėtojas, ekspresyviai kreipdamasis į oponentus, šių klausia dėl progresinės mokesčių sistemos –

dalyko, kurį, pasak kalbėtojo, minima partija žadėjo įvesianti prieš kelerius metus, tačiau to nepadarė. Taigi aptariamo pasakymo turinys – žadėti, neatlikti darbai – menkina oponentų įvaizdį ir yra reiškiamas tiesioginiu klausimu be modifikacijų. Įvaizdžiui grėsmingo šnekos akto raišką klausimais netaikant jokių modifikacijų iliustruojamas 5 pavyzdžiu:

5 pavyzdys

Kas valdančioji dauguma Seime? Be abejo, Seime sustabdė. Kas – mes, opozicija, sustabdėme? (T3.25).

5 pavyzdyje pateikto pasakymo autorius kritiką oponentams dėl vieno sustabdyto įstatymo, turėjusio sumažinti mokesčius mažiau uždirbantiems žmonėms, taip pat reiškia klausimais implikuodamas atsakymus. T. y. tokį įstatymą, turėjusį padėti mažiau uždirbantiems Lietuvos žmonėms, sustabdėme ne mes, opozicija, bet jūs – Seimo dauguma. Opozicijai priklausančiam politikui, kuris dalyvauja debatuose, ir yra adresuojamas šis klausimu išreikštas turinys.

Taip pat būta atvejų, kai kitą menkinantis turinys buvo reiškiamas paliejimais, įsakymas ką nors daryti ir sušukimais be modifikacijų. Pavyzdžiui:

6 pavyzdys

Tai Jūs tiesą sakykit! (E2.7)

7 pavyzdys

Čia yra grynas populizmas ir nemeluokit (E3.6).

8 pavyzdys

Jūs neklaidinkit visuomenės (D3.12).

9 pavyzdys

Teisingai! Tai Jūs nusiimkit tuos rožinius po reklamos (SP3.18).

10 pavyzdys

Tai jūs atsistokit ir pažiūrėkit slaugytojai į akis, slaugytojos padėjęjai, pažiūrėkit į akis tiem žmonėms, kurie negauna vaistų inovatyvių, taip kad reformos tikrai yra būtinos ir reikalingos (SP3.20).

6–8 pavyzdžiai iliustruoja tokius pasakymus, kurių kitą menkinantis turinys tiesiogiai išreikštas liepimais sakyti tiesą, nemeluoti. Nurodymą nemeluoti išreiškia liepiamosios nuosakos antrojo asmens vartoseną: *tiesą sakykit, nemeluokit* ir *neklaidinkit visuomenės*.

9 pavyzdyje kalbėtojas adresatui liepia nusiimti rožinius akinius, šia metafora implikuodamas, jog adresatas nesupranta realios situacijos Lietuvoje, o ją mato pagražintą. 10 pavyzdyje kalbėtojas liepia savo politiniams varžovams atsistoti ir pažiūrėti į akis žmonėms, kurie dėl biurokratinių trikdžių nesulaukia reikiamo gydymo tokiu būdu implicitiškai teigdamas, jog adresatas yra atsakingas dėl neigiamai minėtus žmones veikiančių politinių sprendimų.

Buvo rasta kitą menkinančių pasakymų, reiškiamų sušukimais be modifikacijų. Pavyzdžiui:

11 pavyzdys

Vagys! (E1.5).

12 pavyzdys

Melas! (SP3.40).

Žinoma, kad politiką viešai pavadinti vagimi ir melagiu reiškia jį stipriai viešai sumenkinti. 11 ir 12 pavyzdžiai parodo, kad toks kitą menkinantis turinys buvo reiškiamas emociingais sušukimais. Emociingus sušukimus taip pat iliustruoja 13 ir 14 pavyzdžiai:

13 pavyzdys

O dar dejuojate, krokodilo ašaromis verkšlenate! Tai darbai⁵ nepadarėte ir kažkas čia lyg kaltas! (T3.26).

14 pavyzdys

Bijo! Bijo! Viena blogiausių ministrių! (SP3.34).

13 pavyzdys parodo, kad kalbėtojas savo varžovą menkina emociingai sušukdamas, kad jis, adresatas, neatliko žadėtų darbų, todėl nereikia dėl to skųstis ir kaltinti kitų. Ne iki galo suderintos gramatinės formos parodo, kad kitą menkinantis turinys buvo reiškiamas emociingai sušunkant.

14 pavyzdyje pateiktas pasakymas, kaip ir 11–12 pavyzdžiai, rodo emociingą politiko sušukimą, kurio turinys tuometinę ministrę pavadina viena blogiausių, bijančią ateiti į debatus ir pasirodyti viešai Lietuvos žmonėms.

Taigi šiame poskyryje buvo aptariama tiesioginių įvaizdžiui grėsmingų šnekos aktų, kurie sudarė maždaug pusę visų kitą menkinančių pasakymų, raiška. Kaip paaiškėjo, tirti šnekos aktai dažniausiai yra reiškiami teiginiais, taip pat klausimais, liepimais ką nors daryti ir emociingais sušukimais. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog didžiąją dalį (68%) tiesioginių kitą menkinančių pasakymų sudarė teiginiai, kurie buvo suprasti (tai buvo matyti iš adresatų reakcijos į juos arba akivaizdžiai menkinančio pasakymo turinio) ir identifikuoti kaip grėsmė adresatų įvaizdžiams. Tai rodo, kad politikai TV debatuose tiesioginės viešos kritikos nėra linkę reikšti labai atvirai ir emociingai, tačiau tokių atvejų pasitaiko.

6.2. Netiesioginių įvaizdžiui grėsmingų šnekos aktų raiškos analizė

Netiesioginiai įvaizdžiui grėsmingi šnekos aktai gali būti reiškiami taikant vidines arba išorines modifikacijas. Vidinės šnekos akto modifikacijos – tai kitą menkinančiame pasakyme esančios priemonės, kuriomis tarsi siekiama sumažinti kito menkinimo tiesiogiškumo

⁵ Debatų dalyvių kalba netaisyta.

įspūdį. Išorinės modifikacijos – įvairios priemonės, kurios yra už šnekos akto branduolio ribų. Konkretus įvairių modifikacijų apraiškų procentas ir konkretus pavartojimų skaičius (nurodytas skliausteliuose) pavaizduotas 1 lentelėje.

1 lentelė. Įvaizdžiai grėsmingi šnekos aktai su modifikacijomis

Vidinės	Pavartojimų skaičius	Išorinės	Pavartojimų skaičius
		Ironija	14 % (16)
Įtraukiamoji „mes“ vartoseną	5 % (6)	Abejonė	11 % (12)
Pagarbus kreipimasis	24 % (27)	Nuomonė	11 % (12)
		Pasiūlymas, raginimas	5 % (5)
		Apgailestavimas	6 % (7)
		Kelios raiškos	13 % (15)
		Patarimas	3 % (4)
		Prašymas	2 % (2)
		Palinkėjimas	1 % (1)
		Priminimas	1 % (1)
		Pasiteiravimas, informacijos pasitikslinimas	4 % (5)
Iš viso:	29 % (33)		71 % (80)

Kaip matyti iš 1 lentelės, didžiausią vidinių modifikacijų grupę sudarė pagarbus kreipimasis į adresatą. Gausiausia išorinių modifikacijų grupė – ironiški pasakymai ir keliems šnekos aktams būdinga raiška. Vidinių ir išorinių modifikacijų analizė netiesioginiuose įvaizdžiai grėsminguose šnekos aktuose pateikiama 6.2.1. ir 6.2.2. poskyriuose.

6.2.1. Vidinės modifikacijos netiesioginiuose įvaizdžiai grėsminguose šnekos aktuose

Netiesioginiai įvaizdžiai grėsmingi šnekos aktai viduje gali būti modifikuojami taikant įtraukiamąją „mes“ vartoseną ir pagarbą išreiškiančius kreipinius. Įtraukiamoji „mes“ vartoseną yra tokia vartoseną, kai kalbėtojas vartoja asmeninio įvardžio daugiskaitos pirmąjį asmenį, kuris gramatiškai rodo kalbėtoją kaip grupės dalį, tačiau iš tiesų pats kalbėtojas savęs niekaip nesieja su ta grupe (Vertommen 2013). Pavyzdžiui, švietimo kontekste tai galėtų būti dėstytojo klausimas studentams *Ar padarėme namų darbus?* siekiant išsiaiškinti, ar studentai atliko namų darbus. Debatų kontekste tai galėtų būti debatuotojo pasakymas *Baikime meluoti Lietuvos žmonėms*, siekiant atkreipti rinkėjų dėmesį, jog politiniai var-

žovai meluoja. Įtraukiamoji „mes“ vartoseną švelnina „aš-tu“, „mes-jūs“ priešpriešą ir yra vienas įvaizdžiui grėsmingų šnekos aktų vidinės modifikacijos būdų.

Politinių TV debatų metu visais įtraukiamosios „mes“ vartosenos atvejais kalbėtojas siekė atkreipti rinkėjų dėmesį į kaip nors kompetentingam politikui netinkamą kalbėjimą. Pavyzdžiui:

15 pavyzdys

Iš tiesų, mes vėl kalbam kas buvo labai gerai padaryta, gal ir buvo tų darbų, bet nekalbam apie ateitį (SP3.9).

16 pavyzdys

Esmė tame, kad mes kalbam visiškai į pievas (E1.9).

17 pavyzdys

Baikim manipuluoti skaičiais (E1.17).

18 pavyzdys

Jeigu jau mes pradėsim svaidytis tuo, ko žmonės nori girdėt, tai jau būkit ramūs, mes irgi mokėsim pasakyt tai, ką nori visi girdėt (E3.4).

15 pavyzdyje kalbėtojas pavartoja asmeninio įvardžio pirmąją daugiskaitos formą *mes* ir veiksmazodžio pirmąją daugiskaitos asmenį *kalbam, nekalbam*. Nors minėtos formos vartojamos daugiskaitos formomis, tačiau iš platesnio pasakymo konteksto yra aišku, jog yra nurodoma tik į adresatą – t. y. kad šis nekalba apie ateitį.

16 pavyzdyje kalbėtojas pirmuoju daugiskaitos asmeniu teigia, jog yra kalbama *į pievas*, t. y. nusikalbama. Tačiau siekdamas išvengti tiesiogiai skambančio kaltinimo (pvz., *jūs kalbate į pievas*) kalbėtojas švelnina savo pasakymą įtraukiamąja „mes“ vartoseną. Panašiai ir 17 bei 18 pavyzdžiuose pirmuoju pavartojamas pirmasis daugiskaitos asmuo, nors pasakymas skirtas tik adresatui, o ne kalbėtojui ir adresatui. Taigi, kalbėtojas kaltinimus tiesos nesakymu *baikit manipuluoti skaičiais* arba *jei pradėsit svaidytis tuo, ką žmonės nori girdėt*, <...> *mes irgi mokėsim pasakyt tai* sušvelnina įtraukiamąja „mes“ vartoseną.

Kitas vidinių modifikacijų būdas – pagarbus, oficialus adresato įvardijimas. Oficialus adresato įvardinimas yra distancinės mandagumo strategijos požymis ir jam būdinga tai, kad kalbėtojas kreipiniu reiškia ne savo vertinimą, o laikosi bendravimo viešai, kai pokalbis stebimas įvairios auditorijos, kai reikia išlaikyti oficialius santykius ir pagarbą pašnekovui, normų (Čepaitienė 2007, 85). Kaip minėta šio straipsnio 3.2 poskyryje, pagarba žmogui yra vienas politikų etikos kodekse nurodytų elgesio principų. Oficialius adresato įvardijimus viešame diskurse kalbos etiketo tyrėja Giedrė Čepaitienė vadina socialiniais štapais (2007, 71), t. y. tokiais kreipiniais, kurie tik identifikuoja adresatą viešame kontekste, o ne atskleidžia, kaip iš tikrųjų kalbėtojas vertina adresatą. Kitaip sakant, kreipiniai *gerbiamas, gerbiama* neišreiškia nuoširdžios kalbėtojo pagarbos adresatui, o jį, adresatą, tik nurodo. Adresuodami politinius varžovus menkinantį pasakymą

politikai kreipiasi į juos oficialiais, pagarbą išreiškiančiais kreipiniais siekdami išlaikyti savo pačių įvaizdį. Tokia vidinė kitą menkinančių pasakymų modifikacija, kai į adresatą kreipiamasi pagarbą išreiškiančiu kreipiniu, o pats pasakymo turinys adresatą sumenkina – vienas kalbinio elgesio politiniuose TV debatuose bruožų.

Adresatas pagarbiai įvardijamas gali būti tiesiogiai kreipiantis į visą politinių varžovų grupę arba į vieną asmenį, ir netiesiogiai. Pavyzdžiui:

19 pavyzdys

Mes turime užtikrinti, kad mažiausiai uždirbantieji žmonės, kurių šiandien Lietuvoje, gerbiamieji, jums valdant [rankos mostu rodydamas į oponentus] skaičius auga, kad jie gyventų geriau (T3.28).

20 pavyzdys

Mes kalbam apie tai, kad, iš tikrųjų, šiandien, gerbiamieji, leiskit pasakyt, gerbiamieji, kad reikia žmonėm aiškios vilties (SP3.12).

21 pavyzdys

Tai, mieli kolegos, kitas sv/kitas labai svarbu yra dalykas, jūs kalbate apie profesionalią, jeigu mes šiandieną į policiją nesurenkame pareigūnų. Šiandien yra laisvėje 461 etatas. Apie ką mes kalbam? Trečias yra svarbus dalykas, čia įsijungia ir dviguba pilietybė, nes šiandieną yra užsieny gyvenantys asmenys prašo dvigubos pilietybės. Ar kas nors pagalvojot apie jų pareigą? (T1.5).

20 ir 21 pavyzdžiai iliustruoja, kaip kitą menkinantis pasakymo turinys – oponentų kalbėjimas ne savo laiku (vadinasi, debatų taisyklių nesilaikymas) ir krašto apsaugos neišmanymas (vadinasi, kompetencijos stoka) – reiškiamas sušvelnintai, t. y. prieš varžovų nekompetenciją atskleidžiantį turinį į šiuos yra pagarbiai kreipiamasi. Ta pati vidinė modifikacija yra taikoma 22–24 pavyzdžiuose, tik yra kreipiamasi ne į žmogų kaip grupės dalį, bet individualiai:

22 pavyzdys

Linai, gerbiama, tikrai šiandienai visiškai ne taip, kaip pasakei (E1.12).

23 pavyzdys

Gerbiamas Landsbergi, nu Jūs puikiai suprantat, kad Jūsų valdymo laikotarpiu PVM mokesčio surinkimas buvo labai blogas [šypsodamasis, rankų gestais kreipdamasis į Landsbergį]. Labai blogas (E2.33).

24 pavyzdys

<...> jeigu Lietuvoje, gerbiamas Rolandai reiškia, nu tai Jūs neapsimetinėkit čia naivuoliu (D1.2)

Kaip matyti iš 22–24 pavyzdžių, kreipiantis į adresatą yra sudaromas pagarbaus kreipimosi įvaizdis (*Gerbiamas Landsbergi; Linai, gerbiamasis ir gerbiamas Rolandai*), o po kreipinio esantis pasakymo turinys – adresato kompetenciją menkinantis. 22 pavyzdyje teigiama, kad adresatas pasakė netiesą, 23 pavyzdyje adresatas kaltinamas blogai atlikus darbą praeityje, o 24 pavyzdyje kalbėtojas teigia, kad jo politinis varžovas apsimitinėja, sako netiesą.

Taigi 19–24 pavyzdžiai rodo, kad į adresatus gali būti pagarbiai kreipiamasi kaip į grupę ir individualiai. Tai, kad pagarus kreipinys yra tiesioginis, galima suprasti iš pavartotos daugiskaitos (19–21 pavyzdžiai) ir vienaskaitos (22–24 pavyzdžiai) šauksmininko formų.

25 pavyzdys, rodo, kad adresatai pagarbiai gali būti įvardijami ir netiesiogiai:

25 pavyzdys

<...>tai pirmiausiai sakysiu, ką gerbiamas Balsys neteisingai sako, konkursą laimėjo tarptautinė kompanija, tai buvo pirmoji kompanija Lietuvoje iš Vakarų pasaulio, kuri atėjo į energetikos sektorių (E1.15).

Netiesioginį adresato įvardijimą rodo vienaskaitos vardininko forma (*gerbiamas Balsys*). Nors kalbėtojo įvardytas politikas dalyvavo toje pačioje laidoje, kalbėtojas jį įvardija netiesiogiai, tačiau pagarbiai. Paminėtina ir tai, kad 25 pavyzdžiu pateiktas teiginys būtų objektyvus realybės fakto konstatavimas, jei kalbėtojas nebūtų paminėjęs savo oponento, nors ir pagarbiai. Galima sakyti, kad 19–25 pavyzdžiai iliustruoja debatų kaip kovos lauko metaforą, kai siekiama pasirodyti pranašesniu už varžovą, laikantis kovos taisyklių – vartojant su mandagiu kalbiniu elgesiu siejamas frazes.

6.2.2. Išorinės modifikacijos netiesioginiuose įvaizdžiui grėsminguose šnekos aktuose

Įvaizdžiui grėsmingi šnekos aktai buvo reiškiami naudojant ir išorines modifikacijas – įvairias už šnekos akto branduolio esančias priemones.

Tirtuose Lietuvos debatuose taip pat buvo pastebėta, kad politikai dažniausiai vienas kitą menkina ironiškais pasakymais. Rastiems ironiškiems pasakymams neretai būdingas emociingumas ir stipriai neigiamas propozicinis turinys. Pavyzdžiui:

26 pavyzdys

Pas mus labai turtinga valstybė. Pas mus visi viešieji pirkimai yra auksiniai. Pas mus visos taburetės valdininkų kabinetuose auksinės, visi tušinukai, visi popieriaus lapai, kompiuteriai, viskas pas mus iš aukso padaryta! (T2.2).

27 pavyzdys

Taip! Specialistas [ironišku balso tonu, šypteldamas] (SP3.49).

26 pavyzdys rodo akivaizdų neatitikimą tarp pasakymo ir realybės, ironiškai reiškiant kritiką oponentams dėl korupcijos. Kalbėtojas ironiškai teigia, kad Lietuvos valstybė yra

labai turtinga ir pateikia užuominas apie konkretų korupcijos atvejį Lietuvoje. Minimas korupcijos atvejis sukėlė visuomenės pasipiktinimą paaiškėjus, jog stalo įrankiai kariuomenei buvo įsigyti už daug aukštesnę kainą negu įprasta. Šis atvejis žiniasklaidoje buvo pajuokiančiai pramintas „auksiniais šaukštais“ ir apie jį buvo plačiai kalbama. Taigi pasakymo ironiškumas ir oponento menkinimas atpažįstamas iš dviejų dalykų: akivaizdaus neatitikimo tarp pasakymo turinio ir realybės (t. y. teiginys *viskas Lietuvoje pagaminta iš aukso* neatitinka realybės) bei Lietuvos visuomenei neigiamas sąsajas keliančius neskaidrius viešuosius pirkimus, kuriuos vykdė adresato partija. Neskaidrūs viešieji pirkimai yra korupcijos išraiška, todėl stipriai menkina oponento įvaizdį. Dar paminėtina, kad kalbėtojas aptariamą pasakymą ištaria kiek pakeltu tonu, greitesniu, nei įprasta, tempu. Visa tai atskleidžia kalbėtojo emocijas, primenančias pasipiktinimą, susierzinimą.

27 pavyzdyje oponentas pavadinimas specialistu. Buvimas specialistu apibūdina gerą kokį nors dalyko išmanymą, tad kitame kontekste toks pasakymas galėtų būti komplimentas. Tačiau kalbėtojas savo varžovą ironiškai specialistu pavadina po to, kai vedėjas patikslina prieš tai kalbėjusiojo pasakytą informaciją dėl vaikų namų ir socialinės rizikos šeimų skaičiaus Lietuvoje. Be to, aptarimo pasakymo autoriaus pavartotas jaustukas *cha!* rodo, kad pasakymas emocionalus, piktdžiugiškas.

28 ir 29 pavyzdžiai taip pat demonstruoja ironiškus kitą menkinančius pasakymus, tačiau reiškiamus be emocijų:

28 pavyzdys

...Kęstuti, Jūsų Ministrė taip puikiai supranta, kad bijo akis parodyt eteryje (SP3.33).

29 pavyzdys

Nu mes ne dievai, aš suprantu, kad Naglis yra pusdievis ir gali per dvi minutes suteikt laimę. Prašau (E3.8).

28 pavyzdyje teigiama, kad ministrė gerai išmano kalbamą dalyką ir ironiškai prideda, jog dėl to net bijo atvykti į debatus. Vadinasi, yra implicitiškai teigiama, jog minima politikė visai neišmano aptariamo dalyko ir todėl nedrįsta dalyvauti viešuose debatuose. 29 pavyzdys rodo, kaip politinis varžovas ironiškai yra pavadinamas pusdieviu, kuris gali žmones greitai padaryti laimingus. Kadangi prieš tai buvo kalbama apie populizmą, yra aišku, jog kalbėtojas laimės suteikimu žmonėms pavadina populistines kalbas. 28 ir 29 pavyzdyje pasakymų reikšmė neatitinka realybės – ironiškai teigiama, kad konkretūs adresatai išmano Lietuvos politikos dalykus ir gali padaryti Lietuvos žmones laimingus – tačiau pasakymų propozicinis turinys yra priešingas ir stipriai menkinantis oponentus.

Dar vienas išorinių modifikacijų būdas – nuomonės raiška. Tokios raiškos atvejų buvo rasta 8. Nuomonės raiškai debatuose būdingi įvairūs trumpi kalbėtojo nuomonę arba abejojimą išreiškiantys įterpiniai. Pavyzdžiui:

30 pavyzdys

Premjeras, atrodo, painioja pasaulinės krizės laikus su laikotarpiu, kai krizės nebebuvo (SP3.42).

30 pavyzdyje kalbėtojas oponento įvaizdžiu grėsmingą pasakymą – Premjeras painioja pasaulinės krizės ir ne krizės laikotarpius – pateikia kaip nuomonę, abejonę. Nėra lengva vienareikšmiškai pasakyti, ar tai ironiškas teiginys, ar ne, bet aišku viena – jis pateiktas kaip kalbėtojo abejonė. Abejotiną rodo įterpinys *atrodo*. Kalbėtojo nuomonės raiška matoma ir 31–32 pavyzdžiuose:

31 pavyzdys

Tai, ta prasme, man rodos, ne Jum sakyti, ta prasme, kokio dydžio ekonomikos yra Lenkija ir Didžioji Britanija <...> Dėl to, kad Jūs pasakot A, nepasakot B. Kur tie pinigai nueis, kai Jūs sumažinsit PVM tarifą? [rankos mostais adresato link pabrėždamas žodžius] (E2.22).

32 pavyzdys

Aš matau, kad opozicinės partijos per šitą visą kadenciją buvo užsidėjusios juodus akinius ir visiškai nieko nematė. <...> Ir dabar pasakoja mums apie tai, kaip jie turi akinius – neturi akinius (SP3.15).

31–32 pavyzdžiuose, panašiai kaip ir 30 pavyzdyje, kalbėtojo nuomonė reiškiamą trumpais įterpiniais *man rodos* ir *aš matau*. Nors kalbėtojų sakomi teiginiai reiškiami ne kaip objektyvus realybės faktas (pvz., *Premjeras painioja pasaulinės krizės laikus su laikotarpiu, kai krizės nebuvo, Ne Jum sakyti, kokio dydžio ekonomikos yra Lenkija ir Didžioji Britanija, Opozicinės partijos per visą šitą kadenciją buvo užsidėjusios juodus akinius*), bet kaip asmeninė nuomonė arba pozicija, tačiau tai nesumenkina grėsmės oponentų įvaizdžiui.

Debatuose reiškiamiems kitą menkinantiems pasakymams buvo būdinga abejotiną nurodanti raiška. Abejonę apibūdinantys pasakymai buvo reiškiami įvairiais kalbėtojo abejonę, netikrumą reiškiančiais įterpiniais, veiksmažodžio *nežinoti* formomis. Pavyzdžiui:

33 pavyzdys

Čia kai kurie kandidatai, kalbėdami apie mokesčių surinkimą kitose savivaldybėse ties/ tiesiog gal nežino, kad Lietuvoje šiandien tikrai keturi miestai yra donorai: Vilnius, dvidešimt kartų mažesnis donoras Kaunas, Klaipėda ir Mažeikiai (D2.1).

34 pavyzdys

Jūs, tikriausiai, turėjot labai gerai išgirst, kad mes pradėjom diskusiją dėl brangaus turto apmokestinimo (E2.30)

35 pavyzdys

Bet paneigia, čia va šitie grafikai, paneigia. Nežinau, ką Jūs skaitėt ir kur skaitėt [šypsodamasis] (D3.16).

33–35 pavyzdyje adresatų įvaizdžiui grėsmingų šnekos aktų turinys susijęs su Lietuvos regioninės politikos neišmanymu, informacijos nesupratimu ir turimos informacijos

nepatikimumu. Aptariamų pasakymų turinys reiškiamas kaip kalbėtojų abejonė. Tai rodo kalbėtojo abejojimą, netikrumą reiškiantys įterpiniai *gal, tikriausiai* ir vienaskaitos pirmojo asmens veiksmažodis *nežinau*.

Dar vienas būdas politinį varžovą menkinantiems pasakymams reikšti – pateikti jį kaip pasiūlymą, raginimą ką nors daryti. Pasiūlymai, raginimai ką nors daryti debatuose buvo reiškiami tiesiogiai ir netiesiogiai. Tiesioginę pasiūlymų raišką įvairių veiksmažodžio *siūlyti* formų vartoseną. Pavyzdžiui:

36 pavyzdys

Aš siūlau su Europos komisija susitarti, jeigu tau leis visus 40 000 išrenovuot, tai tu būtumei šaunuolis (E1.13).

37 pavyzdys

Aš pasiūlyčiau kitąkart pasitart su savo Finansų ministre prieš ateinant į debatus (E2.29).

36 ir 37 pavyzdžiai iliustruoja, kad įvaizdžiai grėsmingas šnekos aktas gali būti išoriškai modifikuojamas įvairiomis veiksmažodžio *siūlyti* formomis – *siūlau, pasiūlyčiau*. T. y. kai nesakoma, pvz., *susitarkite su Europos Komisija dėl daugiabučių renovacijos*, arba *prieš ateidami į debatus pasitarkite su savo Finansų ministre*, tačiau politiniams varžovams yra pasiūloma susitarti su Europos komisija arba minima ministre.

Kitas pasiūlymams, raginimams būdingas kitą menkinančių pasakymų išorinės modifikacijos būdas – liepiamoji nuosaka ir tiesioginiai klausimai. Pavyzdžiui:

38 pavyzdys

Čia yra faktas. Jokie grafikai to nepaneigs. Nuvažiuokite, tiesiog paprasčiausiai, nuvažiuokit į Alytaus rajoną [kyla triukšmas, neaišku, kas sakoma toliau] (D3.15).

39 pavyzdys

Artūrai, aš pakartosiu tą pačią tezę: kai po ketverių metų, tikiuosi, Jūs grįšite/jūs grįšit, mes nebežiūrėsime keturiais metais atgal. Tinka taip? (T3.11).

38 pavyzdyje kalbėtojas ragina savo varžovą nuvažiuoti į kitą Lietuvos miestą. Tokį siūlymą rodo liepiamosios nuosakos veiksmažodis *nuvažiuokite*. Kitame kontekste toks pasiūlymas būtų neutralus arba net draugiškas, tačiau politinių TV debatų kontekste varžovui siūloma apsilankyti mažesniame Lietuvos mieste ir pamatyti regioninę atskirtį. Šis pasiūlymas, išreikštas liepiamąja nuosaka, implikuoja, jog oponentas nežino, kaip žmonės gyvena mažesniuose Lietuvos miestuose, todėl kenkia jo įvaizdžiu.

Netiesioginio pasiūlymo raiška matyti ir 39 pavyzdyje. Kalbėtojas kreipiasi į savo varžovą siūlydamas kalbėti apie ateities planus. Netiesioginis pasiūlymas išreiškiamas teiginiu *kai po ketverių metų <...> jūs grįšit, mes nebežiūrėsime <...> atgal* ir siūlymą susitarti implikuojančiu tiesioginiu klausimu *Tinka taip?*

Taigi, varžovus menkinantį pasakymų turinį kalbėtojai perteikia ne tiesmukai, tačiau jį modifikuoja tiesioginiams ir netiesioginiams pasiūlymams būdinga raiška. T. y. vietoje nemodifikuotų kitą menkinančių pasakymų, pvz., *Jūs nieko neišmanote, kaip žmonės gyvena mažesniuose miestuose*, arba *kalbėkite apie ateitį, o ne praeitį* kalbėtojai netiesiogiai – liepiamąja nuosaka, tiesioginiu klausimu – pasiūlo apsilankyti mažesniuose Lietuvos miestuose, susitarti dėl kalbėjimo apie ateitį.

Dar vienas išorinės kitą menkinančių pasakymų modifikacijos būdas – apgailestavimams būdinga raiška. Įvaizdžiui grėsmingo šnekos akto apgailestavimą primenančioms išorinėms modifikacijoms būdinga trumpų įterpinių ir predikato *liūdna* vartosena. Pavyzdžiui:

40 pavyzdys

Gaila, kad Liberalai apie tai nekalba, eem, kai jie per Laisvosios rinkos institutą kaip tik padarė taip, kad šiandienai vaistinė galėtų būt ant kiekvieno kampo (SP2.7).

41 pavyzdys

Deja, neišgirdom nieko konkretaus čia tokia skaudžia, iš tikrųjų, Lietuvai, tema. Šiandien šiuo metu Lietuvoje yra 20 000 vaikų, kurie gyvena socialinės rizikos šeimose (SP3.46).

42 pavyzdys

Man yra labai liūdna, mus kaip partnerius/jus kaip partnerius matyt būtent besielgiančius šitaip dviveidiškai (E2.25).

Kaip matyti iš 40 ir 41 pavyzdžių, varžovą menkinantis pasakymo turinys – liberalai dabar nepasako, kad jie patys įsteigė daug vaistinių (minėtos partijos atstovas prieš tai kalbėjo) ir Jūs nepasakėte nieko konkretaus apie socialinės rizikos šeimas – išreiškiamas kaip apgailestavimas. Tai rodo įterpiniai *gaila* ir *deja*.

42 pavyzdys iliustruoja veiksmožodžiu reiškiamą apgailestavimą. T. y. 44 pasakymo propozicinis turinys išreikštas ne tiesiogiai, pvz., *jūs elgiatės dviveidiškai*, tačiau išreiškiamas kaip asmeninis apgailestavimas – tai rodo pirmojo vienaskaitos asmens ir veiksmožodžio konstrukcija *man liūdna*.

Kitas oponentus menkinančių pasakymų išorinės modifikacijos būdas – patarimams būdinga raiška. Tokie pasakymai buvo reiškiami veiksmožodžių tariamąja nuosaka, pasakant ką adresatui reikėtų arba nereikėtų daryti ir būdvardiniu aukštesniojo laipsnio prieveiksmiu *geriau*. Pavyzdžiui:

43 pavyzdys

Aš pastebėjau, kad kai kurie nesuprato klausimo esmės, nes tai buvo paklausta, kokios yra problemos [rankos mostu rodydamas į vedėją]. T. y. tas problemas reikėtų ir įvardyt [rankos mostu rodydamas į Landsbergį] (E2.3).

44 pavyzdys

Nereikėtų rodyt pirštu, Jūs čia man ne koks nors nurodinėtojas (SP3.19).

43 ir 44 pavyzdžiuose pateikti sakiniai tekstai oponentų įvaizdžius menkinanti turinį – atsakymo į vedėjo užduotą klausimą vengimą ir rodyimą pirštu – reiškiami ne tiesiogiai, pvz., *Jūs neatsakėte į užduotą klausimą* arba *nerodykite į mane pirštu* – išoriškai modifikuoja patarimams būdingai raiškiai. Tai rodo veiksmožodžio *reikėtų/nereikėtų* tariamosios nuosakos vartosena ir, žinoma, pati aptariamo veiksmožodžio šiame kontekste reikšmė – tikti, derėti ką nors daryti.

Taip patarimas dėl to, kas dera debatuose, buvo reiškiamas prieviksiu *geriau*:

45 pavyzdys

Iš tikrųjų, geriau Jums yra apie šešėlį kalbėt ir apie medžius, ką prieš tai darėt, ne apie mūsų kompanijas ir panašius dalykus (E2.39).

Kaip matyti iš 45 pavyzdžio, kalbėtojas taip pat savo varžovą menkinanti pasakymo turinį – jūs nieko neišmanote apie politines kompanijas – pasako ne tiesiogiai, tačiau kaip patarimą. Tai rodo būdvardinis aukštesniojo laipsnio prieviksmais *geriau*, kuris nurodo vieno iš dviejų pasirinkimų didesnę naudą adresatui. T. y. adresatui geriau kalbėti apie medžius (nes apie juos šis išmano daugiau), o ne apie politines kompanijas, nes apie jas oponentas neišmano. Taigi įvairiai reiškiami patarimai bet kuriame kitame kontekste, žinoma dažnai suprantami kaip geranoriški kalbos aktai, tačiau tiriamuose debatuose oponentams yra viešai patariama, kaip dera elgtis implicitiškai teigiant, kad adresatai to nežino. Todėl tokie pasakymai kenkia politikų įvaizdžiui, nors yra reiškiami kaip patarimai.

Taip buvo rasti du įvaizdžiui grėsmingi šnekos aktai, išreikšti kaip prašymai, vienas palinkėjimas ir vienas priminimas. Daugiausia minėtieji šnekos aktai buvo reiškiami performatyviaisiais prašymo, palinkėjimo ir priminimo veiksmažodžiais:

46 pavyzdys

<...> šiandien prie Jūsų vyriausybės penkiasdešimt tūkstančių žmonių paliko Lietuvą. Būtent tai yra Jūsų atsakomybė [rodydamas pirštu į Butkevičių] ir prašau nemeluot (E2.17).

47 pavyzdys

Liberalai vieninteliai, kurie įdiegė skaidrumo standartus visiem savo vadovaujantiems asmenim. Linkiu valstiečiam žaliesiems tą patį padaryt (T3.21).

48 pavyzdys

Norėčiau taip pat priminti gerbiamesiems, keturi metai, atleiskit, ketvirti turbūt debatai, tai primenu – jūsų valdžia, galėjot padaryt [žiūrėdamas į valdančiuosius] (SP3.21).

Kaip matyti iš 46 pavyzdžio, oponentą menkinantis pasakymo turinys – melavimas, neskaidrus darbas ir neefektyvus darbas – išreikšti ne tiesiogiai, pvz., *Jūs meluojate, Jūs*

dirbate neskaidriai ir Jūs dirbote neefektyviai. Kalbėtojai aptariamus pasakymus išreiškia kaip prašymą nemeluoti, palinkėjimą dirbti skaidriai ir priminimą, jog buvo dirbta neefektyviai. Tai akivaizdžiai rodo pirmojo asmens vienaskaitos performatyvieji veiksmažodžiai *prašau, linkiu, primenu*.

Dažnai viename įvaizdžiui grėsmingame šnekos akte buvo keletas modifikacijų. Kalbėtojų buvo vartojamos įvairios išorinės modifikacijos, pvz., padėka, apgailestavimas, raginimas. Be to, gali būti vartojamos vidinės ir išorinės modifikacijos tame pačiame kitą menkinančiame pasakyme. Pavyzdžiui:

49 pavyzdys

Na gera, kad ponas Balsys prisiminė, Seimo nariai, kaip renovacija. Kur Jūsų kadencijos metu su skambiais žodžiais, kad „štai pradedam renovacijos proveržį“ baigėsi ir nekart niekuo, nors šįkart ir finansai buvo, ir politinė lyg valia buvo, deja, bet nieko neįvyko (E1.6).

50 pavyzdys

Kai ponas Skvernelis sako, kad pritaria man – ačiū, kad pritariate – labai norėčiau, kad vienintelė atstovė Seime Jūsų partijos, nerinktų parašų ir netaptų vienintelės šeimos formos, tai yra, santuokos, iniciatore. Būtent Jūsų atstovė daro viską, kad tik šeima taptų teisėtas dalykas. Tik santuokinė šeima. Ačiū Sauliui už pritarimą man (D3.3).

49 ir 50 pavyzdžiai iliustruoja oponentų įvaizdžiams grėsmingo turinio – neefektyvų darbą praeityje ir partijos susipriešinimą – perteikimą vartojant įvairias išorines modifikacijas. 49 pavyzdyje kalbėtojas pagarbiai įvardija adresatą, ironiškai išreiškia džiaugsmą ir apgailestavimą. Adresatas įvardinamas dažniausiai pagarbą išreiškiančiu kreipiniu *ponas*, ko gero, ironišką kalbėtojo džiaugsmą rodo frazė *gera, kad <...> prisiminė*, o apgailestavimą – įterpinys *deja*. Kitaip sakant, kalbėtojas adresatą sumenkina teigdamas, kad jo partija netesėjo savo įsipareigojimų dėl namų renovacijos. Tačiau šis turinys kalbėtojo perteikiamas kaip ironiškas džiaugsmas ir apgailestavimas. Kalbėtojas ironiškai džiaugiasi dėl to, kad prieš kitus rinkimus oponentai vėl prisiminė namų renovacijos poreikį ir apgailestauja dėl to, kad savo kadencijos metu adresatas neįgyvendino savo pažadų.

50 pavyzdyje taip pat adresatas įvardinamas pavarde ir žodžiu *ponas*. Kalbėtojas menkinantį pasakymą pateikia ne tiesiogiai, pvz., *Jūsų partijos narė nesielgia pagal Jūsų partijos nuostatas ir vertybes*, bet išreiškia kaip savo norą. 50 pavyzdyje kalbėtojas viešai padėkoja oponentui. Tai matyti iš kalbėtojo norą nusakančio tariamosios nuosakos pirmojo asmens veiksmažodžio *norėčiau* ir du kartus pavartoto padėką išreiškiančio žodžio *ačiū*. Tiek savo noro išsakymas, tiek padėkos raiška kituose kontekstuose dažnai laikytini mandagaus elgesio apraiškomis, tačiau šiuo atveju politiniuose TV debatuose yra dėkojama už tai, kad oponentas pritaria kalbėtojo nuomonei iš tiesų akcentuojant, kad jo – oponento – partijos narių veiksmai yra priešingi. Vadinasi, oponento partija nesutaria tarpusavyje, jos nariai elgiasi priešingai negu sakoma ir todėl menkina oponento kaip

partijos nario įvaizdį. Šis įvaizdžiui grėsmingas šnekos aktas išoriškai modifikuojamas padėką reiškiančiu žodžiu *ačiū*.

51 pavyzdys iliustruoja vidinių ir išorinių modifikacijų vartoseną tame pačiame kitą menkinančiame pasakyme:

51 pavyzdys

Mieli kolegos, aš kaip suprantu, jūs visi esat senai buvę parduotuvėj ir nesat nuėję. Man nueikit ir parodykit nors vienam prekybos centre, kur žmogus gauna minimalią algą, ar gauna vidutinį atlyginimą, perka sveiko maisto ir sugeba įsigyti aliejų ar ar ar ar duonos kepaluką, kuris kainuoja du-trys eurai. Pabaikim čia svajoti tokius dalykus, kas tai yra išvis neįmanoma (E1.16).

Aptariamame pavyzdyje kalbėtojas tiesiogiai kreipiasi į savo varžovus draugišku kreipiniu *mieli kolegos*. Tada menkinantį pasakymo turinį – oponentų neišmanymą apie finansinę dalies Lietuvos žmonių padėtį – pateikia kaip savo asmeninę nuomonę, poziciją. Tai rodo asmeninis įvardis *aš* ir pirmojo asmens vienaskaitos veiksmažodžio forma *suprantu*. Taip pat kalbėtojas oponentą ragina nueiti į parduotuvę ir parodyti, kur minimalią algą gaunantys žmonės gali įsigyti sveiko maisto. Tai rodo liepiamosios nuosakos antrojo daugiskaitos antrojo asmens formos *nueikit* ir *parodykit*. Oponentui yra siūloma atlikti tam tikrą veiksmą, kad šis susipažintų su esama situacija. Vadinasi, implicitiškai teigiama, jog adresatas nėra susipažinęs su konkrečia situacija (t. y. sveiko maisto kainomis parduotuvėse), o tai menkina varžovo įvaizdį. Aptariamą pasakymą kalbėtojas užbaigia vidine modifikacija – įtraukiamąja „mes“ vartoseną – kalbėtojas fraze *pabaikim čia svajoti* ragina grįžti į realybę tik oponentus.

7. Išvados

Atlikus tyrimą galima daryti tokias išvadas:

1. Tiesioginiai ir netiesioginiai įvaizdžiui grėsmingi šnekos aktai politiniuose TV debatuose sudaro po 50 % visų įvaizdžiui grėsmingų šnekos aktų. Vadinasi, po vienodai dažnai kitą menkinantis turinys yra reiškiamas tiesiogiai ir netiesiogiai.
2. Tiesioginiai adresato įvaizdžiui grėsmingi šnekos aktai yra reiškiami visais 4 funkciniais sakinių tipais – tiesioginiais, klausiamaisiais, skatinamaisiais, šaukiamaisiais. Dažniausias tokios raiškos būdas – tiesioginiai sakiniai (68 %), skatinamieji ir klausiamieji sakiniai sudarė atitinkamai po 15 % ir 10 %, o rečiausiai pasitaikė šaukiamasis tiesioginių įvaizdžiui grėsmingų šnekos aktų tipas (7 %). Apskritai kalbant galima sakyti, kad tiesioginiams kitą menkinantiems šnekos aktams debatuose būdingas nedviprasmiškas kitą menkinantis turinys, aiškus adresato įvardinimas, kalbėtojo emocionalumas. Pastebėta, kad tiesioginiais sakiniais reiškiamiems menkinantiems pasakymams būdingi kalbėtojo įsitikinimą nurodantys įterpiniai, nurodymai ką nors daryti buvo reiškiami liepiamąja nuosaka, o tokių nurodymų turinys aiškiai apibūdina politinio varžovo nekompetenciją. Klausiamieji ir šaukiamieji pasakymai pasižymėjo ekspresyvumu, rodančiu kalbėtojo susierzinimą, nepasitenkinimą.

3. Netiesioginiai kito įvaizdžiui grėsmingi šnekos aktai yra modifikuojami viduje ir išoriškai. Išorinės modifikacijos įvaizdžiui grėsmingiems šnekos aktams buvo taikytos žymiau dažniau negu vidinės: vidinės modifikacijos sudaro 29 %, o išorinės – 71 % visų modifikuotų įvaizdžiui grėsmingų šnekos aktų debatuose. Vidinės modifikacijos buvo reiškiamos įtraukiamąja „mes“ vartoseną ir pagarbiai adresatą nurodančiais kreipiniais arba pagarbiais adresato įvardijimais. Išorinės modifikacijos buvo reiškiamos 11 skirtingų būdų: kaip abejonė, nuomonė, raginimas, apgailestavimas, patarimas, prašymas, palinkėjimas, priminimas arba keliomis raiškomis tame pačiame pasakyme. Išorinėms modifikacijoms būdinga ironija ir eksplisitiniai performatyvai, reiškiantys, pvz., prašymą arba dėkojimą, tačiau atliekantys menkinimo funkciją.

Taigi tyrimo rezultatai rodo, kad politikai debatuose vienas kitą menkina ne tik atviru turiniu, bet ir kūrybiškai išnaudodami kalbos resursus: kalba ironiškai, taip pat gausiai vartoja su mandagumu siejamas frazes, pvz., pagarbius kreipinius, palinkėjimus, padėkas, patarimus.

Šio tyrimo rezultatai galėtų būti naudingi diskurso, sociolingvistikos, lingvistinės pragmatikos tyrėjams, analizuojantiems kalbą gyvame kontekste. Kartotiniai nemandagumo tyrimai, pvz., 2020 metų debatų tyrimai, galėtų parodyti, ar ir kaip kinta nemandagumo raiška debatuose. Nemandagumo kituose kontekstuose, pvz., teismo salėje arba mokykloje, analizė padėtų suprasti, kaip vyksta nemandagumo procesas skirtinguose kontekstuose, kas jam yra būdinga. Nemandagumo užsienio politiniuose TV debatuose analizė galėtų atskleisti tarpkultūrinius skirtumus, išreiškiant nemandagumą politiniuose TV debatuose.

Literatūros sąrašas

- Ardila, Garrido. 2019. Impoliteness as a rhetorical strategy in Spain's politics. *Journal of Pragmatics* 140, 160–170.
- Bortoluzzi, Maria, Elena Semino. 2016. Face attack in Italian politics. Beppe Grillo's insulting epithets for other politicians. *Journal of Language Aggression and Conflict* 4(2), 178–201.
- Bousfield, Derek. 2007. Beginnings, middles and ends: a biopsy of the dynamics of impolite exchanges. *Journal of Pragmatics* 39, 2185–2216.
- Bousfield, Derek. 2008., *Impoliteness in Interaction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Brown, Penelope, Stephen Levinson. 1987. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge university press.
- Craig, Robert, Karen Tracy, Frances Spisak. 1986. The discourse of requests. Assessment of politeness approach. *Human Communications Research* 12(4), 437–468.
- Culpeper, Jonathan. 1996. Towards anatomy of impoliteness. *Journal of Pragmatics* 25, 349–367.
- Culpeper, Jonathan. 2005. Impoliteness and Entertainment in the television quiz show: The Weakest Link. *Journal of Politeness research* 1, 35–72.
- Culpeper, Jonathan. 2008. Reflections on Impoliteness, Relational Work and Power, Derek Bousfield. In *Impoliteness in Language*, Miriam Locher, ed. Berlin: Mouton de Gruyter. 17–43.
- Culpeper, Jonathan, Claire Hardaker. 2017. Impoliteness. In *The Palgrave Handbook of Linguistic Impoliteness*. Jonathan Culpeper, Michael Haugh, Daniel Kadar, eds. London: Palgrave MacMillan UK. 199–225.
- Čepaitienė, Giedrė. 2007. *Lietuvių kalbos etiketas: semantika ir pragmatika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Čepaitienė, Giedrė. 2009. Atsiprašymo pragmatika (situacija kontrolinis darbas). *Žmogus ir žodis* 1, 27–31.

- Dobs, Abby, Pilar Blitvich. 2013. Impoliteness in polylogal interaction: Accounting for face-threat witnesses' responses, *Journal of Pragmatics* 53, 112–130.
- Fernández, García Francisco. 2014. Impoliteness, pseudo-politeness, strategic politeness? On the nature of communicative behaviour in electoral debates. *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación* 58, 60–89.
- Fernández, García Francisco. 2016. Being impolite while pretending to be polite. The rupture of politeness conventions in electoral debates, *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación* 67, 136–166.
- Fracchiola, Beatrice. 2011. Politeness as a strategy of attack in a gendered political debate – The Royal–Sarkozy debate, *Journal of Pragmatics* 43, 2480–2488.
- García-Pastor, María Dolores. 2008. Political campaign debates as zero-sum games: impoliteness and power in candidate's exchanges. In *Impoliteness in Language*. Derek Bousfield, Miriam Locher, eds. Berlin: Mouton de Gruyter, 101–122.
- Goffman, Erving. 1982. *Interaction Ritual. Essays on Face-to-face Behavior*. New York: Pantheon Books.
- Gruber, Helmut 1998. Disagreeing: sequential placement and infernal structure of disagreements in conflict episodes, *Text and Talk* 18(4), 467–503.
- Haugh, Michael. 2013. Disentangling face, facework and im/politeness. *Sociocultural Pragmatics* 1(1), 46–73.
- Haugh, Michael. 2015. Impoliteness and taking offence in initial interactions. *Journal of Pragmatics* 86, 36–42.
- Hilbig Inga. 2010. *Lietuvių ir anglų lingvistinis mandagumas: prašymai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Illie, Cornelia. 2001a. Unparliamentary Language: Insults as Cognitive forms of Ideological Confrontation. In *Language and Ideology*. Rene Dirven, Roslyn Frank, Cornelia Illie, eds. Amsterdam: John Benjamins Publishing. 235–262.
- Illie, Cornelia. 2001b. Insulting as (un)parliamentary practice in the British and Swedish parliaments. In *Language and Ideology*. Rene Dirven, Roslyn Frank, Cornelia Illie, eds. Amsterdam: John Benjamins Publishing. 46–86.
- Jakimovienė, Sigita. 2017. (Ne)mandagumo raiška nusikaltimų diskurse: įvardijimo aspektas, *Lietuvių kalba* 11, 1–22.
- Kerbrat-Orecchioni, Catherine. 2013. Politeness, impoliteness, non-politeness, „polirudeness“. In *Aspects of Linguistic Impoliteness*. Denis Jamet, Manuel Jobert, eds. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 16–45.
- Koženiauskienė, Regina. 2005. Politinė retorika etiniu požiūriu, *Parlamento studijos* 3, 110–121. Prieiga internetu: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr3/kalba_Kozeniauskiene.htm (žiūrėta 2020-12-02).
- Kulikauskaitė, Lina, Birutė Ryvitytė. 2012. *Grice'o maksimų nepaisymas seriale Dakaras Housas*. Bakauro darbas, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Locher, Miriam. 2015. Interpersonal Pragmatics and its link to (im)politeness research, *Journal of Pragmatics* 86, 5–10.
- Locher, Miriam, Richard Watts. 2008. Relational work and impoliteness: negotiating norms of linguistic behaviour. In *Impoliteness in Language*. Derek Bousfield, Miriam Locher, eds. Berlin: Mouton de Gruyter, 78–99.
- Mirhosseini, Monir, Maryam Mardanshahi, Hamidreza Dowlatabadi. 2017. Impoliteness Strategies Based on Culpeper's Model: An Analysis of Gender Differences between Two Characters in the movie „Mother“, *Journal of Applied Linguistics and Language Research* 4(3), 221–238.
- Navikaitė Kristina, Vaida Našlėnaitė-Eberhardt. 2011. *Lingvistinis nemandagumas interneto komentaruose*. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- O'Driscoll, Jim. 2017. Face and (Im)politeness. In *The Palgrave book of Linguistic (Im)politeness*. Culpeper Jonathan, Haugh Michael, Kadar Daniel, eds. London: Macmillan Publishers. 89–118.
- Spencer-Oatey, Helen. 2011. Conceptualizing „the relational“ in Pragmatics: Insights from Metapragmatic Emotion and (Im)Politeness Comments. *Journal of Pragmatics* 43, 3565–3578.

Tracy, Karen. 1990. The many faces of facework. In *Handbook of language and social psychology*. Howard Giles, Peter Robinson, eds. West Sussex: John Wiley & Sons. 209–226.

Tzanne, Angeliki, Maria Sifianou. 2019. Understandings of Impoliteness in the Greek Context. *Russian Journal of Linguistics* 23(4), 1014–1038.

Vertommen, Bram. 2013. The strategic value of pronominal choice: exclusive and inclusive *we* in political panel debates. *Pragmatics* 23(2), 361–383.

Watts, Richard. 2005. Linguistic politeness research: quo vadis? In *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practice*. Richard Watts, Sachiko Ide, Konrad Ehlich, eds. Berlin: Mouton de Gruyter. xi–xlvii.

Žurauskaitė, Eglė. 2020. Politinių TV debatų specifika: kaip menkinti kito įvaizdį ir didinti savo galią? *Taikomoji kalbotyra* 14, 82–98.